

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Fylke: Møre og Romsdal

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Borgund

Emne: Død og begravelse

Bygdelag:

Oppskr. av: Lidvig Muri

Gard:

(adresse): Spjelnavik

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Noro*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Fleire eldre folk 70-80 år

SVAR

1. Når folk høyrde tregleskrik, var det varsel om død i familien eller garden og grunda. Når noko uvank eller uventa hende, serleg hjå eldre folk, sa dei: "Dette må vera feigdabot." Folk la merke til underlege draumar, som dei tok som varsel om død. Ei kone drøymde såleis at mannen som var i fiskja kom heim og sa til kona: "No har eg bede om lysing for deg og han Reme-Lars-". Mannen kom bort på sjøen den natta, og kona vart seinare oppattgifta med Reme-Lars.

2. Ukjent.

3. Ukjent.

4. Ukjent.

5. "Feigdalūs" er kjent fra eldre tid - serleg hjå gamle og folk som for på leigd.

6. Helhunger - "Eg trur helhungeren er i (ti) deg komen". Om folk på døblagjet som åt noko meir enn vanleg under spøklege, sa dei hadde helhunger.
Dødslega.

7. Nei

8. Nei

9. Å drikke av ei gryte er kjent.

Ei gammel kone låg og skulle dø: "No har eg drukke så lenge av gryta at det er best de koloar gryta over hovudet mitt". Ein av húslyden eller slegtning eller gramme skulle halde den døyande i handa. Dette skulle lette i døtsstriden.

10. Mange sende bod etter presten og ville ha nattverden for dei døydde.

11. Stova skulle stellast som til gjestebod med kvit duk på bordet. Den sjúke stett med kvit skjorte og pynta på beste måten. Presten er iført fullt ornat. Det vert sung eit par vers og presten les eit bibelsort og held ein kort skriftetale. Serleg formanar han til synderskjemning og trü. Den sjúke - ektemannen eller andre i huses er med, slik som det kan høve.

12. Nei

13. Den vanlege faste gravferdsskikken vart fylgd, så det var sjeldan den døyande maatte føre noko om gravferda. Sjøme kunne velja gravferdsalmann sine bysne. Slike som hadde midlar eller seg, sa gjerne frå korleis desse skulle bytast mellom ervingane.

14. Flytta, fara herifrå, fått byte, somna, slokna vandra. - andast.

15. Eit spel vart halde fram for miimen til av lidne. Kom det dagg på speilet, var ikkje dødan im trätt.

16. Nei ikkje her i bygda.

17. Nokon av dei som var tilstades ved døtslaget, trykte ångeloxa att med ein finger, mynt vart ikkje brukt.

87081

18. Ein batt ein dük eller bind under kjeuen og over hovudet, slik at haxen ikkje skulle falla ned og munnen stod open.
19. Det var vanleg at gardsfolk og slektningar vart varsla om dødsfallet med ein gong.
20. Det var ingen fast regel. Den som gjekk rundt i gravfjellslopet og bad til gravfjell, var husbonden på garden eller vaksne søner.
21. Nei - ukjent
22. Når den døde var andast, let dei opp eit vindu, hengde ein kvit dük for vinduet og speilet, klokka vart stans. Sumne strødde sener på galvet i dødsromet.
23. Var likkista komen på garden, eller stod den ferdig frå fjø, var liket lagt i kista om kvelden på dødsdagen.
- 24-25 ukjent
- Likkista vart sett open på krannar og berre sveipet lag over liket. Den som ville sjå att avlidne, vart fylgd av nokon i huset dit kista stod. Det var helst i eit særskildt rom i huset. Var det smalt om husrum, vart kista sett på låven - i eit vaskerhus o.l.
- Då var kista skredd att. (Loket lagt på)
- 26-27. „Liggja på likstrå“, er ikkje brukt her. Likkjalmen vart bund like etter dødsfallet. Klar-sungklar og gangklar vart bund, dersom den døde døydd av smittsam sjukdom.
29. Ukjent her.

- 30 Liket vart stelt like etter døden for
det vart døbst.
31. Det var visse koner og menn i granne
laget og grenda som vart bodsendt
og kom til denne tenesta.
32. Det var vanleg å koma mørk-kledd
i eit slikt erend.
33. Håret vart pent stelt med ei kvit eller
svart line over håret.
34. Menn vart barbert.
35. Nei
36. Ja.
37. Ukjent.
38. Suelpa eller likkle.
39. Likveje - svøyp.
- 40 Likblaya - var lakenet som låg under,
og sidene bretta over liket. Endane
vart bretta over føtane og over hovudet.
Sjome hadde linlaken over liket, som
vart stikke ned langs sidene på
liket. No var det brukt vattdyne
og stort svøyp.
41. I eldre tid var det stikke.
42. Helst i underklær. men i undantaks til-
felle i svarte overklær.
43. Likskjorta låg ferdig hjå eldre, brude-
skjorta og brudehinet vart nytta i fall
det kunne vera brukbart.
44. Nei -
45. Nei
46. Liket skulle ha strømpar, men ikkje sko.
47. Kvinnene hadde kvit hie.
48. Nei.
49. Nei
50. Liklakenet var påsydd blonder eller
utklipt på lakenkanten.

51. For 50-60 år sidan.
52. No vert det kjøpt ferdige lirklar-av papir.
53. Ja.
54. Ukjent
55. --
56. --
57. --
58. For hadde eldre folk lirkista ståande anten i nåsset, på løbekane eller i ei skytje på garden. Sume hadde ho ståande i kammerset. Det er fortalt om ein gamal mann som livde for om lag 90 år sidan, at han kvilde middagslur i lirkista si!
- Det var vanleg på mein avsides stader å ha lirkiste material liggjande til kvar tid.
59. Nei, spikar vart brukt.
60. Stroppen av tau - lastetog vart brukt.
61. Dei fleste voksne menn på garden kunne såmykje breking at de arbeidde ei lirkiste. Viss ikkje, var det nok av snikkarar i bygda som kunne slå i hop ei lirkiste.
62. I eldre tid var kista måla svart. Målinga var laga av kjønnerøyk og olje.
63. Kvitmåla kister har vore i bruk i 50-60 år.
64. Ukjent.
65. Det vanlige er høvelspon.
66. Høvelspon
67. Kista vert kjøpt ferdig - kvitmåla.
68. Ukjent her.
69. --
70. Kista vart stundom pynta med granlar

- 71. Ukjent
- 72. -"-
- 73. -"-
- 74. Slekt og venner vert tilsagde, når
liket skal leggjast i kista. Det vert
da hælde ein kort andagt- av prestem
koraren- ein predikant- eller leggdamaam.
- 75. Gjestebod- med påsmukt smørbrød og
kaffearvau- er det vanlege då.
- 76. Liket står gjerne i ei stove eller kammer
for seg sjölv.
- 77. For vart det strödd einer på golvet,
no ingen pynt.
- 78. Ingen pynt.
- 79. Fugje i bruk her.
- 80. -"-
- 81. -"-
- 82. Ja.
- 83. Stad kista i eit ut hüs, vart loket loftt for.
Stad ho i eit rom i stova, stad kista open
og berre sveipt med andlits-düken over.
- 84. I store tid var düken av lin eller bomull,
no av papir.
- 85. Andlitsdük.
- 86. Ja- det er vanleg.
- 87. Nei
- 88. Grauferdshögtime vert no halden i kyrkja.
- 89. Ja.
- 90. Nokre serleg gardsarbeid skulle ikkje
gjirast i denne tida.
- 91. Nei
- 92. Nokre forbod mot ymse arbeid er ukjent
- 93. Hest svartkledd- serleg kvinnene.
- 94. Nei, ikkje anna enn svarte klede.
- 95. Det er best å syngje med måte

7
"Eukymanns-sorga er som alborgstýtan -
det er verst med det same."

96. Nei - ikkjent.

97. - - -

98. Nei, men liket skulle stå heime i
5-6 dagar.

99. Gravferd. begravelse -

100. Før kista vert tekur út, vert det hærde
andakt enten inne i stova eller i
godser ute på tūnet. Når kista vert
boren út eller bøyrd or tūnet, vert
det svinge ut gravvers.

101. Som regel vert loket lagt på kista før
andaktstunda tek til.

102. I seinare tid vert det nytta eit stort
svart teppe lagt innder kista, som står
på to kraxkar.

103. No er det vanleg med brennande
kjerterlys ståande i staxar eller
appsatser - 7-arme. I kyrkja står fleire
slike i koren.

104. ingen regel.

105. Sløtt

106. ikkjent

107-111. ikkjent

112. Nei

113. Nei

114. Nei - presten er i kyrkja - heime
talar læraren - eller ein annan i grunden

115. Skikken her er om lag 30 år.

116. Helt var det læraren som heldt andakt
song salmar og la på kraxkar på kista.
Presten kom på kyrkjegarden og utførte
fordfestinga.

117. Det var vanleg at heile gravferdsfylgjet

13678

- vart trankert med gjestebodsmat både
 fri og etter kyrkjeferda.
118. Kan ikkje minnast anna drykk enn
 kaffi. - men i gamal tid var det òl,
 derav truleg namnet gravøl.
119. Grammar og slectninger. (menne)
120. Heist det.
121. Like eins.
122. Med Jökunden først.
123. Ukjent
124. Nei
125. Det har vore vanleg på bondegardane
 i Strö veggen med linebitte.
126. Nei
127. Nei
128. Det var vanleg fri - fri bilane
 kom i bruk. no er folk mangjant
 med til kyrkjegarden.
129. Nei, dei fleste menn var med
130. Den skikken er gamal utan å
 kunne tidfeste den.
131. Det er nox vanleg meining, og har
 seix vore lunge.
132. Nei ikkje her - men er i bruk ennå
 i Fordbyggdene på Sunnmøre. (linebitte)
133. Ukjent i Borgund, men er i bruk
 t.d. i Norddal. Sm.
134. Ja. - 40-50 år sidan.
135. Som vanleg i grenda og gravferds-
 laget - hjå slectninger og venter -
 For mein kjende og vyrde folk - bygda
 i det heile, og langs kyrkeveggen.
136. Det er ikkje gjennomført hjå alle,
 men har blitt vanleg skikk etterkvart.

- 9
137. Det er etter at gravfylgjet er komme heimatt frå kyrkja og kyrkjegarden.
138. Nei
139. Nei
140. Nei
141. Det var snakk for, men ikkje no.
142. Nei
143. Nei
144. Ukjent
145. Sünarstid la dei laubüste under kista og om vinteren bar av gran.
146. Nei, det var helst ein av grammane som høyrde kista.
147. Ukjent.
148. Ja - i skitt - ikkje i diel eller sprang
149. Då tok dei heile springa, men inga kappkøyring
150. Sjå svar 146.
151. Ja
152. Han sat i ei vogn (slede) like fram for lek vagna (sleden)
153. Ukjent
154. —
155. —
156. Grammar eller nore slektningar lyfte kista av vagna og bar henne inn i kyrkja - eller/og til grava.
157. Ja.
158. Kyrkja
159. Sjå 156
160. Nei
161. Nei
162. Ukjent
163. Ja.
164. Ja, klokkaren saman med presten

- 165. Ukjent
- 166. Ja. for, no etter at kista er senka i grava. Gravann fylder jord over.
- 167. Omlag 40 ar sidan.
- 168. Nei, berre gravar.
- 169. Nokon av karane pa garden eller grenda som hoyrde til gravselslaget ein dag for gravferda.
- 170. Ja.
- 171. Nei
- 172. Ei kyrkjeleg handling - jorda fekk sitt i gjen. "Du jord er du komen --"
- 173. Ja - eit lite kors - eller ei flat fjel med namne bokstavane til avlidne
- 174. Kransar som lag pa kista vart tekne av og lagd pa grava.
- 175. Det er sume som legg mosekransar pa gravene til sine, helst julaften. men skikken er ikkje alomen. Blomar er meir vanleg, og ikkje pa visse dagar i året.
- 176.-179 Ukjent
- 180. Dei vart lagd i grav saman med det første likes som kom fra kyrkjegarden etter at barnet var slokna.
- 181. Det same som svar 180.
- 182. Begravelse - gravferd.
- 183. No - berre ved lysinga i blada.
- 184. Nei
- 185. Ukjent.
- 186. --
- 187. --
- 188. --
- 189. Nei

190 - för - ein dag, no noxe tamar.
191. för 2 - no berre til noxe slett-
ningar - eit eller to mål.

192. Ukjent

193. -" -

194. Ja -

195. ja.

196. Det var vanleg for å bera søtmjæk
til gravøls garden. No er det heilt smitt
anna sending- eller foring vart ikkje
brukt.

197. Ukjent

198. -" -

199. -" -

200 - 202 -" -

203. Det er ingen som minnest noxo om
dei gamle gravølsbrikane no lengre.
Bråk av sterke drikke vart avlagt
for 100 år sidan.

204. Krans og blomar til gravferda
har vore i bruk i lang tid - 60-70 år.

205 - Ukjent.

206. For var kransen heimelega av
blomar - lyng og bar - etter årstida.

207. Det er vanleg å bruke sløffe på
kransen no. Den brikken er vel
og ei 40-50 år gamal.

208. Dei fleste kransane fylgjer kista
i grava.

209. Dei vakraste vert laqd på den
allkasta grava til dei smædra opp.
eller kasta burt.

210. Vanleg gjestebodmat med kaffi.
ikkje noxe for alkohol vert nytta.

211. Nei, i heimane. Er det mange i
laget vert hotell nytta, men ikkje middag

212. For omlag 60-70 år sidan